

- zeszyt 1–4. – Kraków : Druk nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1949. – S. 43–72.
17. Tymieniecki K. Zarys dziejów historiografii polskiej / K. Tymieniecki. – Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1948. – 141 s.
18. Wolniewicz M. W poszukiwaniu utraconego “optymizmu”: Powstania narodowe w refleksji historycznej Stefana Kieniewicza (1956–1958) / M. Wolniewicz // Klio Polska. Studia i materiały z dziejów historiografii polskiej po II wojnie światowej. T. 3. – Warszawa : Neriton, 2008. – S. 163–186.
19. Zakrzewski S. Michał Bobrzyński: Próba charakterystyki historyka / S. Zakrzewski // Kwartalnik Historyczny. – Rocznik XLIX, zeszyt 4. – Lwów : Druk nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1935. – S. 515–540.

L. Lavruk

CREATION OF A CONCEPT “CRACOW HISTORICAL SCHOOL” IN THE POLISH HISTORIOGRAPHY

Article outlined the process of making a concept of “Cracow historical school” in the Polish historiography. Concept obtained such characteristics as “politicization” and “pessimism” which are determining a perception of the late 19th century Cracow historical writing until today.

Keywords: Cracow historical school, Polish historiography, Michał Bobrzyński, Józef Szujski, Władysław Smoleński, historical pessimism.

Матеріал надійшов 13.03.2015

УДК 323:26-522(569.4)“1948/1977”

Ремарович О. І.

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ 1948–1977 рр.¹

У статті розглянуто взаємини між юдейською релігією і державою в період лівих урядів у Державі Ізраїль як у широкому контексті теологічного значення Ізраїлю, так і в більш вузькому контексті ізраїльської демократії.

Ключові слова: Держава Ізраїль, юдаїзм, релігія, соціально-політичне життя.

Напруження у взаєминах між релігійними євреями та світською частиною єврейського населення – одна з найсерйозніших проблем ізраїльського суспільства в період 1948–1977 рр. Держава шукала шляхи досягнення компромісів між світським і різними групами релігійного населення країни і мимохіть стала третьою стороною конфлікту. Стосунки між державою та релігією

в Ізраїлі є винятковими та не схожими на релігійно-політичні взаємини, що існують у будь-якій іншій країні.

Своєрідність Держави Ізраїль полягає не лише в тому, що в країні релігійні інститути відіграють

¹ Автор висловлює величезну подяку своєму науковому керівникові Віталію Черноіваненку за допомогу в підготовці цієї статті.

значну роль та багато в чому визначають внутрішню політику держави, а й у строкатості самого суспільства, що дозволяє нам розглядати його не як монолітну сукупність, а виділяти значну кількість груп. До того ж роль юдаїзму в роки становлення Держави Ізраїль була мало чи не панівною і це було виправдано з погляду необхідності формування політичних структур, створення гнучкого зв'язку між громадянами та державними структурами влади. Проблема взаємин між релігією і державою перебуває в центрі дискусій щодо питання національного характеру Держави Ізраїль.

У 50-х роках ХХ ст. американський політолог Кеннет Ніл Волц увів поняття трирівневої схеми аналізу джерел зародження держави: рівень індивіда, «національний» рівень (еліти) та «системний» рівень (міжнародні відносини). Уся історія створення, формування і становлення сучасної ізраїльської державності є наочним прикладом цієї системи, але з відчутною перевагою впливу індивіда, що проявлялася в релігійності або ж у повному несприйнятті релігії [24, с. 34]. Справді, створення Держави Ізраїль стало результатом складних і багатопланових соціально-релігійних процесів, що розвивалися до створення держави серед єврейського населення.

Правлячі партії одразу після проголошення єврейської держави в 1948 р. переконалися, що юдаїзм зайняв стійку позицію в політичній структурі країни. Питання «кого вважати євреєм» та «чим є єврейська ідентичність» стали засадничими законодавчими проблемами. Ці питання стали ще більш заплутаними через смислову та юридичну різницю, що виникла між поняттями «єврей» та «ізраїльський єврей», було виявлено зв'язок між ставленням ізраїльського єврея до юдаїзму і його самоідентифікацією як громадянина [11, с. 21]. Більше того, деякі дослідники наполягають на тому, що євреї-ізраїльтяни підкреслюють інші складові своєї єврейської ідентифікації, ніж євреї діаспори [14, с. 87]. До того ж колективна ідентифікація ізраїльського єврея розщеплена на різні складові, найбільш видимою та значущою є релігійна складова, що ділить суспільство залежно від важливості юдаїзму та дотримання його доктрин.

Проблеми взаємин держави і релігії виникли вже в процесі перших коаліційних переговорів одразу після створення Держави Ізраїль. У своїй автобіографії Давид Бен-Гуріон дуже детально описує їхній перебіг [5, с. 340–347]. Його основним завданням було не допустити протистояння релігійної і світської частин населення новонародженого ізраїльського суспільства, і він

дуже обережно обговорював із кандидатами на міністерські портфелі програму майбутнього уряду. Хоча, як зазначав Д. Бен-Гуріон у своїй «Особистій історії Ізраїлю» [5, с. 352], кандидати більше переймалися та цікавилися розподіленням посад, ніж програмою уряду.

На думку Давида Бен-Гуріона, Ізраїль обов'язково повинен був мати характер єврейської держави. У відповідь на це релігійний фронт і його лідери запропонували компроміс, що стосувався правил поведінки в суботу. Фронт не наполягав на тому, щоб змусити всіх громадян країни виконувати всі приписи суботнього дня, але хотіли, щоб в Ізраїлі він усе ж був Шабатом. Давид Бен-Гуріон, своєю чергою, наполягав, щоб цей день був вихідним – і йому все ж вдалося уникнути серйозної небезпеки, що походила від релігійних партій і полягала в самій специфіці інституту релігії. Тому Держава Ізраїль стала світсько-релігійним компромісом від самого початку її існування. Основою такого існування стали угоди статус-кво [16, с. 58–59], що визначали взаємини між світською та релігійною частинами суспільства. Початок домовленості про статус-кво було покладено в червні 1947 р. Від імені правління Єврейського агентства було направлено лист до федерації «Агудат Ісраель». Цей лист мав забезпечити згуртованість єврейського населення Палестини під час відвідин спеціальної комісії ООН з питання Палестини, що була створена для оцінки ситуації в Палестині і розробки пропозицій до співпраці між арабами і євреями. Задум написання листа полягав у тому, щоб отримати максимальну підтримку «Агудат Ісраель» у справі створення єврейської держави в обмін на гарантії в різних питаннях, що стосуються сфери взаємин між релігією та державою.

Загалом мети було досягнуто. Представники «Агудат Ісраель» не прийшли на слухання комісії ООН. Сама домовленість поступово склалася в період з 1911 р. по 1947 р. і офіційно була зафіксована 19 червня 1947 р. [19, с. 287–288]. Можна вважати, що зазначений вище лист став основою для формування пунктів, які було внесено до статус-кво:

- дотримання в країні Шабату;
- дотримання дієтичних вимог юдаїзму (кашруту) в державних закладах та установах;
- підпорядкованість сімейного права, включаючи розлучення і похорони, рабинам і рабинським судам;
- викладання елементів юдаїзму в загальній системі освіти і наявність незалежної релігійної системи освіти;
- фінансування релігійних служб та інститутів.

Отже, домовленості поширювалися на всі сфери життя, що мали релігійний аспект. Ситуацію зі світсько-релігійними протиріччями було начебто заморожено.

Менахем Фрідман у своїй роботі [10, с. 57] спростовував концепцію, що зазначений вище лист був основою для укладення статус-кво. Автор стверджує, що це могло бути лише програмою-мінімум. Можна погодитися з думкою Елієзера Дон-Іг'є, що така домовленість була зумовлена бажанням «опертися на наявний стан речей та утриматися від змін у спірних питаннях, щоб запобігти гострим конфліктам, які можуть завдати втрат політичній стабільності або ж угодам між різними групами» [2, с. 227]. Існували серйозні побоювання, що між релігійним та нерелігійним населенням виникне «війна культур», що поставить під загрозу створення майбутньої держави [3, с. 62]. Звідси схильність до політики компромісів: більшість релігійного населення вважала, що домовленість визначала релігійний статус держави більшою або меншою мірою.

Нерелігійне населення також сприйняло угоду, чи краще сказати, змирилося з нею. Загалом серед цих двох окреслених груп населення існувало переконання, що інша сторона є тимчасовою. І хоча автори домовленості не могли розраховувати, що їхні прогнози реалізуються в найближчому майбутньому, всі були досить тверді у своїх очікуваннях щодо того, що будь-яка досягнута ними домовленість матиме тимчасовий характер, буде радше тактичним компромісом, ніж фундаментальним актом примирення [4, с. 83].

Хоча подібні домовленості мають означати, що встановлений порядок не може бути змінено, якщо з цього приводу немає загальної згоди. Інакше кажучи, цей документ мав захищати меншість від більшості. Загальна тенденція полягала в тому, що забезпечувала стабільність, відмовившись від гострих вирішень питань та законодавчих постанов. Це була більше ніж політична угода, щось на зразок неписаного соціального статуту, що мав дати змогу жити разом за будь-яких теологічних та ідеологічних розбіжностей.

За результатами виборів 25 січня 1949 р. (всього балотувалася 21 партія), до уряду та Кнесету (парламенту) ввійшли чотири релігійні партії («Мізрахі», «Га-поель га-мізрахі», «Агудат Ізраель» і «Поалей Агудат Ізраель»), які об'єдналися в один релігійний фронт [21]. Тобто релігійними партіями було отримано 12 % голосів, що давало їм 16 депутатських мандатів і входження до першого уряду Ізраїлю. Існування такої релігійної коаліції не могло не відобразитися на всіх сферах життя країни.

Таким чином, зі створенням Держави Ізраїль ідеологи національного будівництва свідомо впроваджували елементи і символи з релігійної традиції в практику повсякденного життя з метою консолідації новоствореного ізраїльського (фактично єврейського) суспільства на основі уявлень, що підкреслюють єврейську самобутність. Навіть суто світський документ – Декларація про незалежність – не уникнула релігійних посилянь. У ній вказувалося, що Держава Ізраїль «буде побудована на основах свободи, справедливості та миру, згідно з ідеалами єврейських пророків» [22]. Принцип невіддільності національності від релігії було закріплено в Законі про повернення [23]. Загалом держава передавала релігійним органам частину повноважень у сфері особистого та сімейного статусу своїх громадян. Та все ж релігія не одразу стала складати основу єврейського світосприйняття. Протягом перших десятиліть секулярна за своєю суттю ізраїльська ідентичність складалася на базі культури «батьків-засновників». За словами Баруха Кіммерлінга, «державою одночасно вибудовувалася своя діяльність відповідно до кодів, що прийнято називати “західною культурою”, і з кодів, основи яких лежать у єврейській національній традиції; це протиріччя стало інтегральною частиною ізраїльської колективної свідомості» [12, с. 9].

Наступним етапом став період, що почався з перемоги в Шестиденній війні 1967 р. Якщо до цього релігія була консолідуючим фактором, то в подальшому виникла криза через розкол по лінії релігія–секуляризм. Блискавична перемога у війні принесла територію, яка в юдейській традиції вважалася серцем Землі Ізраїлю (Юдея і Самарія), відбулося повернення єрусалимських святинь. Саме тому нація починає розвиватися в релігійному ключі. Як вказує Барух Кіммерлінг, «колективна ідентичність втрачає свої громадянські, секулярні риси і набуває більш “юдейські”, релігійні характеристики, суспільство та політична сфера стає все більш дружньою та відкритою для активної участі різних сегментів ортодоксальних, не сіоністських спільнот» [12, с. 37]. Така трансформація відіграла важливу роль у ліквідації тридцятилітньої монополії на владу Партії праці (Мапай) і в перемозі на виборах 1977 р. правого блоку Лікуд [20], а також у посиленні ролі релігійних партій.

Як уже було зазначено вище, характерна особливість ізраїльського суспільства – центральна вісь протиріч, що ділить населення на два табори – світський та релігійний. Якщо ми говоримо про період між 1948 та 1977 роками, то про крайню поляризацію мова не йде, оскільки дотримання релігійних приписів (міцвот) тією чи іншою мірою

сприймається більшістю єврейського населення Ізраїлю через повагу до традиції предків [15, с. 38]. Однак серед більш-менш релігійного населення побутувала думка, що відбувається боротьба за «душу нації» між «вірними Торі євреями» і «прапорноносцями світського єврейського націоналізму» [9, с. 121]. У сфері взаємин зі світською частиною ізраїльського суспільства важливо бачити різницю позицій двох груп населення—ортодоксальної і національно-релігійної.

Якщо розглядати ортодоксальний сектор, то починаючи з перших днів імміграції до Палестини, що була ініційована сіоністською ідеологією, ця група зберігала їдиш як розмовну мову релігійних громад та відкидала секуляризацію іврит у як богохульство [8, с. 74–96]. Та все ж ортодокси не могли не визнати існування держави загалом та почали потроху використовувати іврит.

Звертаючись до поняття «національно-релігійний сектор», що описує порівняно невелику, але активну групу, яка, не відмовляючись від релігійних норм і цінностей, вибрала модернізацію, варто зазначити, що саме ця група прагнула, зберігши релігійну складову як невід'ємну частину своєї ідентичності, як результат стати інтегральною частиною сіоністського руху. На відміну від ортодоксів, національно-релігійний сектор був схильний підтримувати статус-кво щодо релігійних питань, котрий допускає можливість компромісів у тих сферах, у яких релігійні приписи є альтернативою світським законам і стилю життя.

Цей підхід став найбільш поширеним у національно-релігійному таборі після Шестиденної війни, коли чітко окреслилася залежність зовнішньої політики Ізраїлю від позиції щодо майбутнього територій «Святої Землі», захоплених під час бойових дій. Нові лідери національно-релігійного руху почали стверджувати, що збереження цих земель являє собою релігійний обов'язок, що не підлягає сумніву [18, с. 132].

Рух «Гуш емунім» («Блок вірних»), членами якого були вихідці з молодіжних національно-релігійних організацій, почав організовувати перші поселення в Юдеї, Самарії та Секторі Газа. Після приходу до влади в 1977 р. правих діяльність руху значно активізувалася, коли внутрішньополітична боротьба навколо майбутнього спірних територій загострилася, в рядах «Гуш емунім» сформувалися ще радикальніші групи, деякі з яких навіть пішли в підпілля. Рух черпав свою легітимацию з релігійного трактування завдань сіоністського руху. Рух релігійних сіоністів, якому властивий такий світогляд, являє собою національно-радикальну силу [13, с. 233]. Сила ця небезпечна для демократії тим, що живе у вигаданому світі,

черпаючи свою ідеологію з «описів» Землі Ізраїлю біблійних часів і, з іншого боку, з не менш утопічних і містичних картин віддаленого месіанського майбутнього [13, с. 235].

Із часу створення Держави Ізраїль панівна в Ізраїлі світська національна культура постійно зазнавала атак релігійних кіл. Сіонізм є світською реалізацією (об'єднання євреїв на національній території) релігійного підходу (визначення діаспори в термінах «галуту», якої на «Святій Землі» чекає звільнення). З одного боку, прагнення до нормалізації колективного буття єврейського народу втілювалося в прагненні побудувати саме світську державу, яка вимагала послаблення залежності від релігії. З другого боку, факт прийняття релігійних символів як основної складової символіки нової держави дуже ускладнив таке завдання. Це протиріччя стало наслідком закладеної в єврейській культурі абсолютної неможливості, навіть з погляду нерелігійних її представників, визначити унікальність єврейського народу, звеличуючи або заперечуючи його релігійну спадщину [6, с. 34].

Проблема посилюється й тим, що, незважаючи на деклароване існування світської більшості, в ізраїльському суспільстві важко провести чітку межу між світськими і релігійними євреями. Дані соціологічних опитувань за 1956–1967 рр. показують, що серед ізраїльських євреїв лише незначна кількість населення, що вважає себе світським, повністю відкидає релігійні приписи, вірність яким традиційно вважається наріжним каменем релігійного світогляду [15, с. 156]. Ця проблема самоідентифікації відображає зміну, що відбулася з панівною культурою, в якій протиріччя між засадами «бути, як усі народи» і «зберегти свою унікальність» з роками лише загострилося.

За словами Йосефа Салмона, «в перші роки після створення Держави Ізраїль складалося враження, що весь релігійний юдейський світ помер у Катастрофі» [17, с. 79]. Загалом період 1948–1967 рр. був союзом з робітничою партією Мапай, тому релігійний сіонізм на політично-організаційному рівні займався практичними справами щодо зміцнення «свого сектору», не намагаючись впливати на політику загальнонаціонального рівня. Однак у цей період головною привабливою силою суспільства був світський сіонізм, і це спричинило перехід до його лав (і відхід від релігії) значної кількості молоді, що виросло в релігійно-сіоністській системі.

Проаналізувавши положення світсько-релігійного статус-кво, можна стверджувати про вимушеність його прийняття політичною елітою та бажання влади запобігти гострим конфліктам,

які могли завдати втрат політичній стабільності держави. Домовленість була покликана встановити порядок у принципово важливих сферах життя країни, однак вона не вирішувала багато важливих питань і суперечок, основною метою було забезпечити спокій у новоствореній державі, відмовившись від вирішення гострих питань.

У період з 1948 р. по 1967 р. релігія була одним з основних компонентів політичного життя країни і прагнула на всіх рівнях змінити баланс сил на користь зміцнення свого впливу в суспільстві. У той самий час існувала співпраця між правлячими соціал-сіоністськими партіями та представниками релігійного сектору. Останні надавали підтримку світським партіям у питаннях внутрішньої та зовнішньої політики. Однак про досить чіткий поділ функцій між світським і релігійним секторами свідчить те, що релігійні партії та населення проявляли інтерес головним чином до питань, що торкалися безпосередньо релігії, і менш активними були у світських питаннях.

Період 1967–1977 рр. характеризувався наростанням протиріч між релігійним та світським населенням країни в питаннях місця і ролі юдаїзму в суспільному житті країни. Тиск релігійної частини населення постійно провокував урядові кризи та конфлікти. Період почався з перемоги в Шестиденній війні 1967 р., набуті території в якій неначе підштовхнули суспільство до певних трансформацій, однією з них стало збільшення релігійного населення, незважаючи на розчарування, що принесла Війна Судного дня. Така трансформація відіграла важливу роль у ліквідації майже тридцятилітньої монополії на владу Партії праці (Мапай) і в перемозі на

виборах 1977 р. правого блоку Лікуд та в посиленні ролі релігійних партій.

Місце релігії в політичному житті Держави Ізраїль досить неоднозначне. Можна відзначити позитивну інтегруючу роль релігії в житті ізраїльського суспільства, з одного боку, і консервативну роль політики релігійних партій, з другого. У розглянуті роки релігійне лобі у внутрішній політиці домоглося помітних успіхів. У результаті діяльності релігійних партій юдаїзм міцно ввійшов у всі сфери життя ізраїльського суспільства. Характерною особливістю Ізраїлю є те, що, незважаючи на позитивне ставлення ізраїльтян до релігії, сильний тиск релігійних кіл, особливо в царині релігійної практики, викликає все більше невдоволення серед основної маси секулярного населення. Вплив релігійних сил в ізраїльському суспільстві досить відчутний. Їхні вимоги відображаються в законодавчому процесі та його реалізації. У ситуації невідокремлення релігії від держави, з нормативним статусом релігійних інститутів і дотриманням релігійних постулатів важко повною мірою стверджувати про світський характер держави.

Підсумовуючи, варто додати, що з моменту проголошення Держави Ізраїль невід'ємною частиною ізраїльського політичного та повсякденного життя є відносини між релігією і державою, що врегульовані лише де-юре. Тому ця проблема існуватиме, аж доки більшість населення та правляча верхівка не приймуть остаточного рішення про повне відділення релігії від держави у звичному нам сенсі або про надання Ізраїлю статусу теократичної держави і припинить заперечувати теологічну місію Держави Ізраїль.

Список літератури

1. Барталь І. Еврейский национализм: выдумка или аксиома? / И. Барталь // Вестник Еврейского университета в Москве. – 2001. – № 5 (23). – С. 163–178.
2. Дон-Ихье Э. Религиозные институты в политической системе. Религиозные советы в Израиле / Э. Дон-Ихье. – Иерусалим : Библиотека культурно-просветительского общества «Тезна», 1988. – 442 с.
3. Нойбергер Б. Власть и политика в Государстве Израиль. Исторические корни и конституционное устройство. – Ч. 6. – Израиль, Тель-Авив : Изд-во Открытого университета, 1997. – 223 с.
4. Равицки А. Религиозные и секулярные евреи в Израиле: культурная война? / А. Равицки // Созидание еврейского будущего / под. ред. Б. Лайтмана, М. Брауна. – М. – Иерусалим : Мосты культуры – Гешарим, 2001. – № 1. – С. 83–108.
5. Ben-Gurion D. Israel: A Personal History / D. Ben-Gurion. – Tel-Aviv : Sabra Books, 1972. – 862 p.
6. Ben-Rafael E. Quasi-Sectarian Religiosity, Cultural Ethnicity and National Identity: Convergence and Divergence among Hahamey Yisrael / E. Ben-Rafael, E. Krausz, G. Tulea // Jewish Survival: The Identity Problem at the Close of the Twentieth Century. – New Brunswick : Transaction, 1998. – P. 33–64.
7. Berman Y. Social Conflict between State and Community: The Revival of Jewish Community in Israel / Y. Berman, P. Herrmann, S. Kalaycioglu // Social Policy and Religion. – New York : Nova Publishers, 2013. – Vol. 7. – P. 12–34.
8. Friedman M. Haredim confront the modern city / M. Friedman // Studies in Contemporary Jewry. – 1986. – Vol. 2. – P. 74–96.
9. Friedman M. Society and Religion: the Non-Zionist Orthodox in Eretz-Israel, 1918–1936 / M. Friedman. – Jerusalem : Yad Ben-Zvi, 1977. – 343 p.
10. Friedman M. The Chronicle of the Status-Quo: Religion and State in Israel / M. Friedman, V. Pilowsky // Transition from “Yishuv” to State, 1947–1948: Continuity and Change. – Haifa : Mosad Herzl Le-Kheqer Ha-Zionut, 1990. – P. 47–80.
11. Herman S. Jewish Identity: A Social Psychological Perspective / S. Herman. – New Brunswick : Transaction, 1988. – 285 p.
12. Kimmerling B. The Invention and Decline of Israeliness / B. Kimmerling. – Berkeley : University of California Press, 2005. – 278 p.
13. Leibowitz Y. Judaism, Human Values, and the Jewish State / Y. Leibowitz. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 297 p.
14. Liberman C. S. Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences / C. S. Liberman, S. M. Cohen. – New Haven : Yale University Press, 1990. – 415 p.

15. Liberman C. S. The Jewishness of Israelis / C. S. Liberman, E. Katz. – New York : State University on New York, 1997. – 246 p.
16. Rabinovich I. Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations Pre-1948 to the Present / I. Rabinovich, J. Reinhartz. – Boston : Brandeis University Press, 2008. – 629 p.
17. Salmon Y. Religion and Zionism: First Encounters / Y. Salmon. – Jerusalem : Magnes Press, 2002. – 399 p.
18. Silberman L. J. The Post-Zionism Debates. Knowledge and Power in Israeli Culture / Laurens J. Silberman. – New-York : Routledge, 1999. – 277 p.
19. Status Quo / [ed. by S. H. Rolef]. – New York : Macmillan, 1987. – 303 p.
20. The Israel Democracy Institute. Israeli Elections and Parties. Elections for the 9th Knesset. May 17, 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.idi.org.il/tools-and-data/israeli-elections-and-parties/elections/1977>. – Title from the screen.
21. The Israel Democracy Institute. Israeli Elections and Parties. The Elections for the Constituent Assembly. January 25, 1949 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.idi.org.il/tools-and-data/israeli-elections-and-parties/elections/1949>. – Title from the screen.
22. The Knesset site. Proclamation of Independence. The Declaration of the Establishment of the State of Israel [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm. – Title from the screen.
23. The Knesset site. Proclamation of Independence. The Law of Return 5710 (1950) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/return.htm>. – Title from the screen.
24. Waltz K. N. Man, the State and War: A Theoretical Analysis / Kenneth Neal Waltz. – New York : Columbia University Press, 1959. – 263 p.

O. Remarovych

THE ROLE OF JUDAISM IN SOCIAL AND POLITICAL LIFE OF THE STATE OF ISRAEL IN 1948–1977

The article deals with the relationship between Jewish religion and the state during the leftist governments in Israel both in the broader context of the theological meaning of Israel and in the narrower context of the Israeli democracy.

Keywords: The State of Israel, Judaism, religion, social and political life.

Матеріал надійшов 13.03.2015

УДК 949.71:316.346.2-055.2“1990/1995”

Бурцева М. В.

ГЕНДЕРНІ РОЛІ ЖІНОК ПІД ЧАС ЮГОСЛАВСЬКИХ ВІЙН 1991–1995 рр. (на прикладі хорватських медіа)

У статті досліджено основні гендерні ролі жінок та образи жіноцтва в хорватському медіа-просторі під час Югославських війн 1991–1995 рр. Запропоновано класифікацію жіночих образів, яка підтверджує різноманітність гендерних ролей під час воєнних дій.

Ключові слова: жінка, гендерні ролі, Югославські війни, медіа-простір.

У 1990-х роках Балкани були епіцентром політичної та воєнної напруги в Європі. Війни за незалежність Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, воєнні дії, які велися між колишніми

республіками Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, відзначалися особливою жорстокістю: геноцидом, масовими зґвалтуваннями та іншими злочинами проти цивільного